

Prof. dr hab. Kazimierz Ożóg
Instytut Filologii Polskiej
Uniwersytet Rzeszowski

Opinia o dorobku naukowym dr Pawła Nowaka w związku z jego wnioskiem o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie językoznawstwo

I. Uwagi o dorobku naukowym

Muszę rozpocząć moją opinię od truizmu, ale ma on znaczenie w charakterystyce sylwetki naukowej dra Pawła Nowaka. Truizmem jest bowiem twierdzenie, że językoznawstwo polonistyczne ostatniej ćwierci wieku XX i pierwszej dekady XXI znakomicie się rozwinęło i podlegało gwałtownym przeobrażeniom. Zmiany te dotyczyły zarówno badań różnych płaszczyzn języka, zdarzeń komunikacyjnych, czy dyskursów, jak i nowych, odmiennych niż strukturalne (i, nazwijmy to, dawne) metod badawczych. Paweł Nowak, wieńczący w roku 1991 studia polonistyczne magisterium z językoznawstwa, i wówczas rozpoczynający pracę naukową, jest ważnym uczestnikiem i nieobojętnym świadkiem przemian polskiego językoznawstwa ostatnich dekad. W ciągu dwudziestu lat penetruje śmiało nośne i nowe obszary badań, a poruszając się bezbłędnie w nowoczesnych metodologiach, stale przyczynia się do rozszerzania naszej wiedzy językoznawczej i kulturowej o polskim uniwersum językowym nie tylko przełomu XX i XXI wieku, ale także lat 50. (czasów stalinowskich). Użyłem tu specjalnie terminu *polskie uniwersum językowe*, gdyż niektóre rozważania lubelskiego badacza wykraczają poza tradycyjne rozumienie dyskursu i zmierzają ku uniwersum językowemu.

Jeśli mam najkrócej scharakteryzować twórczość Habilitanta, to nasuwają mi się następujące spostrzeżenia; jest to twórczość merytorycznie nośna, niespokojna i zmienna w doborze tematów, jakby badacz chciał doświadczyć i poznać najpierw w swoim zdumieniu, a później dla nauki zjawiska, które go fascynują, twórczość niepokorna, polemizująca z utartymi sądami, twórczość znacząca i wyróżniająca się we współczesnym polskim językoznawstwie. Według mojej opinii, jest to twórczość dojrzała pod względem naukowym, wielokrotnie sprawdzona, zasługująca na to, aby na jej podstawie dr Paweł Nowak uzyskał po postępowaniu kwalifikacyjnym stopień naukowy doktora habilitowanego nauk humanistycznych w dziedzinie językoznawstwa.

Działalność naukową dra Pawła Nowaka można scharakteryzować według najważniejszych tematów, które zamykają się w istotnych dla współczesnej polskiej lingwistyki hasłach, czyli w słowach-kluczach. Jest jednak jeden – by użyć terminu z komunikacji komputerowej – hipertemat, temat najogólniejszy; jest to badanie relacji między językiem a kulturą. Wszystkie jego prace mieszczą się w ramach lingwistyki kulturowej w znaczeniu, jakie nadał jej Janusz Anusiewicz. Publikacje Pawła Nowaka pokazują, jak język i kultura wzajemnie na siebie działają i jak te związki są skomplikowane. Lubelski badacz ciągle dowodzi, że język stanowi najpierw fundament każdej kultury i jej najogólniejszy system ekspresji, natomiast kultura przez swój fundament aksjologiczny, mody, kulty i fascynacje – jak pisał o tym T. Thorne – znacząco wpływa na język, powodując za każdym razem liczne jego zmiany na wszystkich płaszczynach. Występujące najpierw zmiany kulturowe zapowiadają nieco późniejsze, ale nieuchronnie następujące zmiany językowe. Twórczość naukową Pawła Nowaka można scharakteryzować krótko, jest to w każdej jego próbie badawczej odkrywanie zależności między zjawiskami w języku a tendencjami kultury, które Autor za każdym razem precyzyjnie nazywa i określa.

Oto główne obszary badań Habilitanta.

1. Komunikacja

Obszerna domena dociekań Pawła Nowaka obejmuje różne rodzaje komunikacji językowej. Bada on zdarzenia komunikacyjne we wszystkich ich uwikłaniach nie tylko językowych, ale i socjo- i pragmalingwistycznych, dobrze wyróżnia wiele funkcji językowych i skomplikowane niekiedy zależności semantyczne i zależności formalne. Słowo *komunikacja* jest terminem bardzo często używanym w twórczości naukowej Pawła Nowaka. Każdy jego artykuł o współczesnych zjawiskach komunikacyjnych rozszerza nasze widzenie tych spraw. Nowe spostrzeżenia, niebanalne wnioski wynikające z badań, znaczące uwagi o różnych typach komunikowania się grup zawierają takie jego artykuły, jak: *Komunikacja medialna w świetle teorii aktów mowy* (2006), *Wielowymiarowość przestrzeni komunikacji społecznej na przełomie XX i XXI wieku – w poszukiwaniu modelu* (2010), *Ludyczność w komunikacji społecznej. Antykooperacyjność a kontekst* (2011), „*Prawda czasu, prawda ekranu*”. *Gry komunikacyjne w mediach* (2011). Bada lubelski językoznawca różne rodzaje zachowań komunikacyjnych, pociąga go naukowa obserwacja zarówno komunikacji społecznej, jak i medialnej.

2. Językowe i kulturowe cechy współczesnych mediów

Paweł Nowak należy do czołówki polskich medioznawców, szczególnie bada język polskich mediów masowych. Na podstawie dociekań dotyczących języka współczesnych mediów daje śmiało wnioski o mediach jako bardzo istotnym fenomenie współczesnej kultury, którą można opisywać jako kulturę nadmedialną. Z tego obszaru badawczego napisał znaczące artykuły analizujące zagadnienia cząstkowe, które mogą być wykorzystane zarówno teoretycznie do dalszych refleksji nad istotą jak i praktycznie. Na szczególną uwagę zasługują takie artykuły, jak *Ocena i prowokowanie. Sposoby organizacji tekstu przez redaktora prowadzącego radiowy dyżur prezenterki* (2004), *Konwencjonalny i konwersacyjny punkt widzenia w audycjach radiowych* (2004), *Informowanie w przestrzeni komunikacji medialnej* (2006), *Skrypty komunikacyjne w informacjach medialnych* (2007), *Rola kontekstu pragmatycznego w interpretacji publicystycznych wypowiedzi ironicznyc* (2001), *Pragmatyczna równość komunikacyjna w mediach – fakty, mity, perspektywy* (2008). Na podkreślenie zasługuje badanie przez Habilitanta językowo odzwierciedlanych przez media ważnych kategorii z psychologii społecznej, które decydują dzisiaj o specyfice kultury medialnej i najbardziej determinują polskie (także obce) media, chodzi tu o przemoc, manipulację, ludyczość, rozrywkę, marketing medialny. Spośród kilku prac wymienię tu ważny artykuł w monografii wydanej przez Radę Języka Polskiego: *Językowa manipulacja w mediach* (2000 razem z A.M. Lewickim) i współautorstwo tomu *Rozrywka w mediach i komunikacji społecznej. Wybrane zagadnienia* (2012). Wielką wagę mają jego ustalenia o przemocy w mediach.

3. Językowy obraz świata

W tej domenie porusza się Paweł Nowak z prawdziwym mistrzostwem. Jest mocnym elementem lubelskiej szkoły badań kognitywnych, w której dociekania nad językowym obrazem świata zajmują poczesne miejsce. Bezbłędnie stosuje metody badań językowego obrazu świata do analizy tekstów dawniejszych (polskiej propagandy stalinowskiej), jak i współczesnych. Jego opisy składników tego obrazu, takich jak: metafory pojęciowe, punkt widzenia, napięcie aksjologiczne, konceptualizacje to małe traktaty zasługujące na najwyższą uwagę i znacząco rozszerzające naszą wiedzę z tej problematyki. Tu największym jego osiągnięciem jest monografia z 1999 roku *Opozycja SWÓJ – OBCY w językowym obrazie świata. Język publicystyki polskiej z pierwszej połowy lat pięćdziesiątych*, dalej *Językowy obraz świata a medialny obraz świata* (2006), czy *Pamięć i jej konceptualizacje w języku i w tekstach kultury* (2008). Lubelski badacz przybliżył też relacje, jakie łączą opisywane już

wcześniej, ale inaczej, takie kategorie, jak retoryka, konwencja i kreacja z językowym obrazem świata.

4. Język polityki. Teoria propagandy

To chyba najważniejsza domena badań Habilitanta. Wskazuje na to nawet najprostsze kryterium, mianowicie liczba stron publikacji na ten temat. Zdecydowanie najwięcej tekstów naukowych napisał lubelski badacz z tej dziedziny. Świadczy też o tym liczba cytacji, inni badacze najczęściej odwołują się do wyników tych właśnie analiz. Nowak zastosował tu nowe metody badań kognitywnych, co dało znakomite rezultaty. Jego książka o języku polskiej publicystyki lat pięćdziesiątych XX wieku bardzo dobrze przybliżył agresywny język polskiego stalinizmu i stanowi jedną z najważniejszych w polskim językoznawstwie prac z tej problematyki. Na uwagę zasługuje także bardzo oryginalny artykuł *Stalina prace o językoznawstwie* (2004). Ciekawa jest analiza felietonów radiowych z tamtych lat zawartych w szkicu *Perswazyjność tekstów radiowych z pierwszej połowy lat pięćdziesiątych* (1994). Temperament naukowy dra Pawła Nowaka zaprowadził go także do ważkich badań języka współczesnej polskiej polityki. Wspólnie z Rafałem Zimnym opracowali rzecz bardzo cenną, jakim jest *Słownik polszczyzny politycznej po roku 1989*. To bardzo oryginalne, nowoczesne co do metody, dzieło leksykograficzne, wydane przez Wydawnictwo Naukowe PWN daje świetną analizę słownictwa politycznego (mamy tu słowa-klucze licznych reform gospodarczych i działań politycznych, skrzydlate słowa, inwektywy, metafory polityczne, wszystkie te hasła celnie nazywane językowymi symbolami politycznymi) z lat 1989--2008 w 376 hasłach przedmiotowych, które stanowią swoisty zapis polskiego życia politycznego III Rzeczypospolitej. Do haseł przedmiotowych dodano nowocześnie opracowane, zawierające odniesienia bibliograficzne, hasła problemowe, które bardzo dobrze przybliżają najważniejsze zjawiska tego języka. Hasła problemowe stanowią całość, którą można opatrzyć tytułem *Najważniejsza zjawiska języka polskiej polityki po roku 1989*. W tej części słownika wyróżniają się hasła o metaforach politycznych: *polityka jako gra*, *polityka jako teatr*, *polityka jako wojna*. Z innych publikacji Habilitanta o języku polityki na szczególną uwagę zasługują ze względu na dużą wartość merytoryczną i zastosowanie metody badań kognitywnych, takie szkice, jak: *Retoryka a propaganda polityczna* (2008), *Zrozumieć socjalizm... Metafory pojęciowe i słowa-klucze doby PRL* (2008). Bardzo oryginalna tematyka została opracowana w artykule *Współcześni czarnoksiężnicy – magia i rytuał w tekstach politycznych* (2001 razem z Katarzyną Olejnik), a także w szkicu *Marketingowy archetyp MIŁOŚCI I WSPÓLNOTY jako sposób tabloidyżacji komunikacji politycznej w*

języku mediów (2010). Znajdujemy tu ważne spostrzeżenia dotyczące współczesnej komunikacji politycznej i występujących w niej zarówno dawnych, jak i najnowszych zjawisk, bo z jednej strony przybliżyła Autor magię, rytuał i archetypy, z drugiej zaś marketing polityczny i tabodyzację komunikacji politycznej.

II. Osiągnięcia redakcyjne

Dr. Paweł Nowak wydaje jako współredaktor tomy monograficzne, które stanowią duże osiągnięcia naukowe. Jest współredaktorem tomu: *Przemoc w języku mediów? Analiza semantyczna i pragmatyczna audycji radiowych* (2004). Redagował dwa cenne tomy monograficzne ze znanej serii lubelskiej, tzw. czerwonej: *Manipulacja w języku* (2004 razem z Piotrem Krzyżanowskim) oraz *Kreowanie światów w języku mediów* (2007 razem z Ryszardem Tokarskim). Habilitant podejmował się zatem redakcji tomów, których problematyka dotyczyła jego obszarów badawczych. Jako specjalista miał tu wiele do powiedzenia. Książki te stanowiły zawsze wydarzenie naukowe. Największą nobilitacją naukową jest redakcja dwóch tomów z czerwonej lubelskiej serii. Za każdym razem zamieszczono w nich świetne szkice najwybitniejszych polskich językoznawców. Na uwagę zasługuje też redakcja czwartego numeru „Polonistyki” (2006). Zeszyt ten, przeznaczony dla nauczycieli, był poświęcony relacjom między sportem a kulturą. Dr Nowak zamieścił w tym czasopiśmie także swój artykuł *Starożytna kalokagathia a metaforyczny obraz sportu w mass mediach*, łączący precyzyjny wykład naukowy (por. nośny wywód o metaforach sportowych, wyjaśnienia terminu kalokagathia) z popularyzacją wiedzy.

Szeroki odzew w polskim językoznawstwie mają także dwie współredagowane przez Habilitanta pozycje *Nowożytny Igrzyska Olimpijskie w mediach polskich do 1936 roku* oraz *Język IV Rzeczypospolitej*. Znow mamy tu przybliżenie ważnych relacji język – kultura. Samodzielnie redagował dwa tomy (trzeci i czwarty) *Studiów Filologicznych* wydawanych przez WSH-P w Sandomierzu.

Stwierdzam zatem, że Habilitant w tej domenie osiągnął pełną dojrzałość..

III. Osiągnięcia dydaktyczne i organizacyjne

Dr Paweł Nowak jest świetnym dydaktykiem języka polskiego, dwa razy otrzymywał nagrody rektorskie z UMCS za działalności dydaktyczną (2001 i 2004), a także zajął dwukrotnie (2008 i 2009) trzecie miejsce w ogólnopolskim plebiscycie na najlepszego polskiego wykładowcę, zorganizowanego przez miesięcznik studencki *Dlaczego?* oraz portal *ocen.pl*. Jest zatem znanym i cenionym wykładowcą, wykorzystującym – co jest jeszcze

rzadkością w naszym środowisku – najnowsze techniki multimedialne, co w połączeniu z jego dużą kulturą mówienia, wiedzą i rozumieniem potrzeb słuchaczy daje dobre rezultaty. Zna się na podręcznikach dla szkół średnich, uczelni wyższych i studiów podyplomowych. Miarą sukcesów w tej dziedzinie jest także publikacja w przygotowanym przez Bożenę Chrzastowską z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu podręczniku *Skarbiec języka, literatury i sztuki. Wypisy dla klasy drugiej liceum: kultura XIX wieku i jej tradycje*. Przygotowywał także pod kierunkiem Bożeny Chrzastowskiej *Wskazówki metodyczne. Książka nauczyciela*. Publikacja ta została wydana w Poznaniu w 2003 roku i otrzymała kilka wyróżnień. Lubelski pedagog przygotował także w roku 2005 podręcznik multimedialny dla studentów *Komunikowanie społeczne*. Interesujący jest podręcznik, który powstał z jego inicjatywy i pod jego redakcją *O sztuce publicznego występowania i komunikacji społecznej* (2007), w którym jest autorem dwóch niebanalnych, oryginalnych szkiców mających zarówno wartość naukową, jak i dydaktyczną, pierwszy zatytułowany *Atrakcyjność i efektywność komunikacji językowej* wprowadza od razu w podstawowe kategorie, bardzo pożądane dzisiaj cechy różnych komunikatów, drugi ma równie oryginalny, od razu zachęcający do przeczytania tytuł, co i nośną treść *Usidleni przez media, zniewoleni reklamą* – te dwie celne metafory znakomicie tłumaczą współczesną sytuację kulturową. Podręcznik ten może zainteresować nie tylko studentów polonistów, ale i dziennikarzy, politologów, specjalistów od wizerunku (pijaru), twórców reklam.. Można go zalecić politykom. Podobnie szeroki krąg odbiorców może mieć artykuł *O mówieniu tego, co się chce i jak się chce...*, czyli *komunikacja językowa w sztuce mediacji* z tomu *Profesjonalny mediator. Poradnik metodyczny* (2008).

Dr Paweł Nowak. Wykładał z dobrym skutkiem przedmioty językoznawcze, medialne i kulturoznawcze. Jest wykładowcą szczególnie cenionym przez studentów Wydziału Humanistycznego UMCS.

Habilitant jest osobą bardzo sprawną i skuteczną organizacyjnie, o czym świadczą uzyskiwane granty i wygrywane projekty badawcze. Jest zatem Habilitant w pełni przygotowany do bardzo ważnej funkcji, jaką coraz bardziej muszą spełniać samodzielni pracownicy naukowcy, tą funkcją jest organizacja badań zespołowych.

Dr Nowak wykonał w roku 2009 wspólnie z drem Rafałem Zimnym na zlecenie Rady Języka Polskiego ekspertyzę dotyczącą języka biznesu. Była ona przeznaczona dla Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej. To także duży sukces naukowy i organizacyjny.

IV. Styl prac naukowych Habilitanta

Jeśli dr Nowak jest świetnym dydaktykiem, to powinno się to przełożyć na przystępny i atrakcyjny styl jego dociekań naukowych. I tak w rzeczywistości jest. Cechą tekstów naukowych dra Pawła Nowaka jest duża atrakcyjność wykładu (jakby Autor ciągle pamiętał, że nie można zmęczyć czytelnika, ale wprost przeciwnie, należy go zainteresować) i prostota stylu przy zachowaniu wszystkich rygorów naukowości. Jest to zadanie trudne, zważywszy na bardzo skomplikowane niekiedy kwestie nowych metodologii i bardzo różnorodne terminy. Autor dba szczególnie o precyzyjne definicje licznych terminów, umie też połączyć wykład teoretyczny, budujący wiedzę z mnogimi przykładami, które znakomicie ułatwiają odbiór podawanych – niekiedy bardzo skomplikowanych – treści.

V. Uwagi polemiczne, sugestie

Niewiele można znaleźć w analizowanym dorobku braków lub błędów dotyczących jednostkowych rozstrzygnięć merytorycznych czy metodologicznych. Nasuwa się jednak generalna uwaga. Wydaje mi się, paradoksalnie, że dr Paweł Nowak zaczyna ostatnio zbyt mocno odbiegać od lingwistyki, nawet tej szeroko pojmowanej lingwistyki kulturowej, ku innym obszarom badawczym, szczególnie ku medioznawstwu. Mnogość jego zainteresowań naukowych stać się może w pewnym momencie wadą tej znakomitej dzisiaj twórczości naukowej. Weźmy przykładowo bardzo ciekawy tom współautorski *Rozrywka w mediach i komunikacji społecznej* (2012 razem z Magdaleną Piechotą i Grażyną Stachyrą). Habilitant jest tu autorem dwóch szkiców. Artykuł pierwszy *Marketing rozrywkowy – reklama a ludyczność* to bardzo interesujące studium z dzisiejszych relacji między językiem a kulturą medialną i konsumpcyjną. Swój wykład buduje autor, wychodząc od analiz językowych. Mamy zatem studium z lingwistyki kulturowej. Artykuł drugi, napisany wspólnie z Magdaleną Piechotą *Gdzie się bawić, w co się bawić, jak się bawić – przestrzeń społeczna* stanowi studium z antropologii kultury. Jest – moim zdaniem – wartościowy, ale kompetentną opinię mógłby wyrazić inny specjalista.

Drażni mnie częste używanie terminu mass media. Przecież mamy polski odpowiednik media masowe.

VI. Konkluzja końcowa

Po dokładnej analizie prac naukowych Pawła Nowaka, jego osiągnięć redakcyjnych, pedagogicznych i organizacyjnych stwierdzam, że jest to dorobek dojrzały, merytorycznie nośny, precyzyjny metodologicznie, silnie zróżnicowany pod względem tematyki. Jego autor

osiągnął już dawno samodzielność naukową i w pełni zasługuje na stopień doktora habilitowanego nauk humanistycznych w dyscyplinie językoznawstwo. Nizej odpowiadam na pytanie, co jest – moim zdaniem - najważniejsze w twórczości Habilitanta i jaki jest jego wkład w rozwój polskiej lingwistyki.

Po pierwsze, są to bardzo precyzyjne dociekania z dyskursu propagandowego lat 50-tych XX wieku (najbardziej agresywnej, stalinowskiej propagandy). Paweł Nowak nie tylko opisał mechanizmy tego dyskursu, ale dał też oryginalne wnioski na temat statusu języka propagandy politycznej. Według niego, nie istnieje język propagandy politycznej, a jedynie propaganda polityczna różnych formacji kulturowych wykorzystująca na różne sposoby elementy języka i mechanizmy semantyczne działające w metaforach, hiperboli, antonimii, synonimii, gradacji, w związkach frazeologicznych i w wartościowaniu.

Po wtóre, lubelski Autor znacząco poszerzył naszą wiedzę o języku współczesnej, polskiej polityki.

Po trzecie, bardzo znaczny, oryginalny, skłaniający do dalszych przemyśleń i badań jest jego wkład w rozszerzenie naszej wiedzy o języku mediów i w ogóle o dyskursie medialnym. Tu najważniejszym jego osiągnięciem jest zweryfikowanie sądów o istocie i stopniu nasilenia we współczesnych polskich mediach masowych takich zjawisk, jak: przemoc, manipulacja, perswazja, ludyczność, rozrywka.

Po czwarte, zostają w nauce wysoko oceniane przez specjalistów dociekania na temat językowego obrazu świata. Mamy tu bardzo precyzyjne analizy różnych rodzajów metafory pojęciowej, punktu widzenia, konceptualizacji świata. Zostają świetne studia o metaforze politycznej i sportowej. Zupełnie nowe spostrzeżenia dotyczą stosunku językowego obrazu świata do obrazu narzucanego przez media.

Po piąte, wielką rangę dydaktyczną mają wykonane przez niego podręczniki bądź ich fragmenty, podawane w wersji tradycyjnej, a zwłaszcza multimedialnej.

Z całą odpowiedzialnością stawiam wniosek do Rady Wydziału Humanistycznego UMCS o dopuszczenie dr Pawła Nowaka do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego.

Rzeszów, 14 sierpnia 2012.

Kazimierz Ożóg

